Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: HE 200/2017 vp (kuuleminen 16.3.2018 klo 9.15)

LAUSUNTO

Lakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijan kirjallista lausuntoa ja kuulemista hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

Käräjäoikeuden kokoonpano

Nyt kysymyksessä olevan hallituksen esityksen aihepiiriin liittyneissä eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotoissa (EOAK/4283/2017 ja EOAK/2774/2016) on todettu seuraavaa:

> *”En kannata yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajennusta. Päinvastoin käräjäoikeuksien mahdollisuuksia käyttää laajempia ammattituomarikokoonpanoja tulisi merkittävästi lisätä. Oikeusturvajärjestelmiämme on viime vuosina heikennetty paitsi suoranaisten resurssileikkausten muodossa, myös epätoivottavilla järjestelmämuutoksilla (muun muassa jatkokäsittelylupajärjestelmän laajennuksella ilman vastaavia käräjäoikeusresurssien lisäämistä, tuomioistuinmaksujen korotuksella ja luomalla syyteneuvottelujärjestelmä). Yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan laajentaminen merkitsisi edelleen yhtä askelta oikeusturvan tason heikentämisessä.”*

Järjestelmää pitäisi kehittää siihen suuntaan, että prosessin painopiste olisi nykyistä selvemmin käräjäoikeudessa. Tämä puolestaan edellyttäisi niin laadukasta tuomitsemistoimintaa käräjäoikeustasolla, että muutoksenhakuun ei olisi todellista tarvetta. Kollegio kykenee laadukkaampaan tuomitsemistoimintaan kuin yksi tuomari - eihän ylemmis-

sä tuomioistumissa muuten olisi kolmen tai viiden tuomarin peruskokoonpanoja.

Tuomioistuinkollegio on tunnetusti parhaimmillaan, kun sen jäseninä on erilaisia viisaita tuomareita. Kun kokoonpanon jäsenet lähestyvät asiaa hiukan eri näkökulmista, jutun näyttö- ja oikeuskysymykset tulevat yhden tuomarin tarkastelua kattavammin ja monipuolisemmin arvioiduiksi. Tämä heijastuu ratkaisun perusteluihin silloinkin, kun tuomarit ovat asian lopputuloksesta samaa mieltä. Huolellisesti punnitut ”pro et contra” –tyyppiset perustelut syntyvät kollegiossa luonnollisemmin kuin yksin toimiessa. Hyvät perustelut vähentävät muutoksenhaun tarvetta.

Kollegion käyttö edistää käytännön työn sujuvuutta ja käsittelyn nopeutta. Kirjoitus- ja valmisteluvastuita voidaan jakaa eivätkä kaikki työt kasaannu yhdelle tuomarille. Työnjako pääkäsittelyssä mahdollistaa sen, että puheenjohtajana toimiva tuomari voi tarkemmin keskittyä prosessin johtamiseen, jolloin prosessissa yleensä keskitytään tavanomaista tarkemmin olennaiseen.

Perustellut erimielisyydet ja äänestykset ovat merkki kollegion tarkoituksen toteutumisesta. Käräjäoikeuteen ehdotetussa kahden tuomarin kokoonpanossa äänestys esimerkiksi syyllisyyskysymyksestä tai rangaistuksen ehdottomuudesta ei kuitenkaan näytä hyvältä. Jutun lopputuloksen määräytyminen tuntuu 1-1 -tilanteessa liian täpärältä ja sattumanvaraiselta. Äänten mennessä tasan voittaa riita-asiassa mielipide, jota puheenjohtaja on kannattanut. Rikosasiassa voittaa vastaajalle lievempi mielipide. Suurempien kollegioiden kiperätkin äänestystulokset on helpompi hyväksyä kuin kaksijäsenisen kokoonpanon ”tasapelit”, joissa toinen kuitenkin voittaa.

Korkeimman oikeuden valituslupakokoonpanoissa kaksijäsenisyys toimii hyvin sen vuoksi, että erimielisyyden ilmetessä asia lykätään jatkoesittelyyn, jonne arvotaan mukaan kolmas jäsen. Kaksijäseninen jaosto ratkaisee asian vain, jos se on yksimielinen. Käräjäoikeudessa tällaista menettelytapavaihtoehtoa ei käytännössä ole, koska vahvennettua kokoonpanoa vaativat asiat käsitellään yleensä pääkäsittelyssä ennen ratkaisuneuvotteluja. Kolmatta jäsentä ei erimielisyyden ilmetessä voida enää tässä vaiheessa kutsua mukaan, koska hän ei ole ollut mukana pääkäsittelyssä.

Edellä kerrotuista syistä katson, että kaksijäseninen kokoonpano ei yleensä ole soveltuva kokoonpanovaihtoehto käräjäoikeudessa käsiteltäviin vaativiin juttuihin. Juuri vaativissa jutuissa joudutaan usein äänestämään. Perinteinen kolmen ammattituomarin kokoonpano soveltuu näihin tilanteisiin parhaiten.

Esityksen (oikeudenkäymiskaari 2 luku 11 §) perustelujen mukaan kokoonpanon vahventamisesta päättäisi päällikkötuomari. Pidän tätä lausumaa liian yksioikoisena. Päällikkötuomari ei yleensä tunne juttua

niin hyvin kuin sitä valmistellut tuomari. Määräaikaisissa virkasuhteissa toimivien päällikkötuomareiden toimintaa saattavat jutun valmistelusta vastaavaa tuomaria enemmän ohjata tuomioistuimen määrällisiin tulostavoitteisiin ja säästötavoitteisiin liittyvät näkökohdat. Kokoonpanoa koskevan päätösvallan tulisikin sen vuoksi ainakin käräjäoikeuksissa ensisijaisesti kuulua sille tuomarille, joka vastaa jutun valmistelusta. Toisaalta senkin pitäisi olla mahdollista, että laamanni tai osastonjohtaja määrää jutun vahvennettuun kokoonpanoon heti juttua jaettaessa. Sitä en kuitenkaan pidä asianmukaisena, että laamanni hylkäisi vahvennettua kokoonpanoa koskevan tuomarin pyynnön esimerkiksi resurssikysymyksiin vedoten.

Kirjallinen menettely

Ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 5 a luvun 2 §:n mukaan vastaajalle olisi kirjallisessa menettelyssä annettava tieto syyttäjän esittämästä rangaistuksen lajista ja enimmäismäärästä. Kannatan ehdotettua muutosta. Enimmäismäärän ilmoittaminen lisää menettelyn ennakoitavuutta vastaajan kannalta. Nykyisinhän syyttäjät ilmoittavat haastehakemuksissaan seuraamuskannanottonsa usein vähimmäismääränä (”…on tuomittava vähintään 30 päivän ehdolliseen vankeusrangaistukseen…”).

Uusi säännös ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että syyttäjät määräisivät rangaistuskäytännön suunnan. Rangaistuksen mittaamisen tulee edelleen kuulua tuomioistuimille. Mikäli käräjätuomari kirjalliseen menettelyyn ehdotetun haastehakemuksen saapuessa havaitsee, että vaaditun rangaistuksen enimmäismäärä tuntuu liian alhaiselta, asia on siirrettävä kirjallisesta menettelystä normaaliin pääkäsittelyyn, jonne vastaaja kutsutaan itse tai asiamiehen edustamana.

Yhden kosketuksen periaate

Esitutkintalakia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että syyttäjä voisi määrätä epäillyn pysymään esitutkinnan päätyttyä esitutkintaviranomaisen toimipaikassa enintään kuuden tunnin ajan syyttäjän antaman haasteen tiedoksi antamista varten.

Pidän ehdotusta kannatettavana. Näen kuitenkin haasteita asian mahdollisesti edellyttämien hallinnollisten järjestelyiden kuten käännösten valmistamisen, tulkkauksen ja oikeudellisen avun turvaamisessa käytettävissä olevassa lyhyessä ajassa.

Koska kyse olisi vapaudenriiston mahdollistavasta toimivaltuudesta pidän selvänä, että esitutkinnan päättämishetki tulee merkitä järjestelmiin minuutin tarkkuudella. Nähdäkseni esitutkinnan päättämisen ajankohdan merkitsemisestä Patja-tietojärjestelmään ja tulostettavaan esitutkintapöytäkirjaan tulisi säätää oikeusnormin tasolla, jollei esitutkintalaissa niin ainakin valtioneuvoston asetuksessa esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014).

Videoyhteyden käytön laajentaminen

Teknisesti korkeatasoisen videoyhteyden käytön laajentaminen on kannatettavaa edellyttäen, että käytössä on tallentavaa tekniikkaa, joka mahdollistaa suurikokoisen kuvan ja kuuluvan äänen havainnoimisen ja tuottamisen kaikille istuntosalissa ja sen ulkopuolella käsittelyyn osallistuville. Myös mahdollisen käräjäyleisön tarpeet on otettava huomioon. Esimerkiksi Skype- tai WhatsApp-videopuhelut eivät täytä näitä edellytyksiä.

Välttääkseen käynnin käräjäoikeudessa asianosaiset ja todistajat tarjoutuvat käytännössä usein kuultaviksi puhelimitse myös erilaisten videoyhteyksien välityksellä. Tällaisten älypuhelimen välityksellä tapahtuvien järjestelyjen hyväksyminen saattaa tuomioistuimen näkökulmasta olla houkuttelevaa, jos toisessa vaakakupissa on pääkäsittelyn peruuntuminen. Vähintäänkin lain esitöissä olisikin sen vuoksi todettava, ettei mikä tahansa videoyhteys voi tulla kysymykseen laissa tarkoitettuna teknisenä tiedonvälitystapana.

Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.